

SAAMELAISKÄRÄJIEN ESITYKSET HALLITUSOHJELMAAN 2027 - 2031

Saamelaiskäräjien hallitus 6.5.2026, 70 §,
Saamelaiskäräjien puheenjohtajisto 25.5.2026.

Sisällys

JOHDANTO	2
1. TOTUUS- JA SOVINTOKOMISSION TOIMENPIDE-EHDOTUSTEN TOIMEENPANO	3
2. PORONHOIDON TOIMINTAEDELLYTYSTEN TURVAAMINEN	4
2.1. Saamelaisen poronhoidon oma laki ja hallinto.....	4
2.2. Poronhoidon hätätukijärjestelmä	5
3. ILMASTONMUUTOKSEEN SOPEUTUMINEN	7
4. ELINKEINORAHASTO.....	8
5. SAAMELAISASIOIDEN ERITYISASiantuntijuus EU-EDUSTUSTOSSA	9
6. SÁMI GIELLAGÁLDUN LAINSÄÄDÄNNÖLLISEN ASEMAN JA RAHOITUKSEN TURVAAMINEN	11
7. SAAMELAISEN KULTTUURIMÄÄRÄRAHAN VAHVISTAMINEN.....	12
8. KUMULATIIVISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINNIN KEHITTÄMINEN.....	14
9. KALASTUSOIKEUKSIEN TURVAAMINEN	15
10. KONEELLISEN KULLANKAIVUN LOPETTAMINEN SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEELLA	16
11. ILO 169 -SOPIMUKSEN RATIFIOINTI	17
12. SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN SAATAVUUDEN TURVAAMINEN.....	18
13. SAAMEN KIELTEN JA SAAMELAISOPETUS KOKO MAASSA	20
14. KIELELLISTEN OIKEUKSIEN TURVAAMINEN	22
14.1. Saamen kielilain uudistaminen.....	22
14.2. Saamen kielilain 31 §:n avustus	23
14.3. Digitalisaatio.....	25
15. SAAMEN KIELTEN KEHITTÄMINEN.....	26
16. VARHAISKASVATUKSEN SAATAVUUDEN TURVAAMINEN	27
17. NUORISOTYÖN SAATAVUUDEN TURVAAMINEN	29
18. YK:N ALKUPERÄISKANSOJEN OIKEUKSIEN JULISTUKSEN KANSALLINEN TOIMEENPANO	30
19. YK:N ALKUPERÄISKANSOJEN OSALLISTUMISOIKEUS.....	31

JOHDANTO

Tämä asiakirja kokoaa Saamelaiskäräjien keskeiset esitykset ja tavoitteet hallitusohjelmaneuvoitteluja varten vaalikaudelle 2027–2031. Asiakirjan tarkoituksena on ohjata tulevan hallituksen politiikkaa niin, että saamelaisten alkuperäiskansaoikeudet toteutuvat perustuslain, kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden sekä saamelaista itsehallintoa koskevan lainsäädännön mukaisesti.

Esitykset pohjautuvat Saamelaiskäräjien lakisääteiseen tehtävään edistää saamelaisten kieltä ja kulttuuria sekä hoitaa saamelaisten itsehallintoon kuuluvia asioita. Asiakirjassa esitetyt tavoitteet nojaavat erityisesti YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistukseen (UNDRIP), perustuslain 17 §:n 3 momenttiin sekä kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Lisäksi esitykset tukevat ja edistävät saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toimeenpanoa.

Asiakirja sisältää ehdotetut hallitusohjelmakirjaukset sekä niitä tukevat perustelumuistiot teema-alueittain ensisijaisjärjestyksessä. Perustelumuistioissa kuvataan kunkin esityksen nykytila ja keskeiset ongelmat, hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys, tavoiteltu vaikutus sekä toimeenpanon luonne, vastuutahot ja pääpiirteinen resurssitarve. Kokonaisuutena asiakirja muodostaa johdonmukaisen ja poikkihallinnollisen näkemyksen niistä rakenteellisista ratkaisuista, joita saamelaisten oikeuksien tosiasiallinen toteutuminen seuraavalla hallituskaudella edellyttää.

1. TOTUUS- JA SOVINTOKOMISSIION TOIMENPIDE-EHDOTUSTEN TOIMEENPANO

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus sitoutuu toimeenpanemaan saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin toimenpide-ehdotuksia yhteistyössä Saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa sekä edistää sovintoa saamelaisten ja Suomen valtion välillä sitoutumalla pitkäjänteiseen ja johdonmukaiseen saamelaispolitiikkaan.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin suositukset ja toimenpide-ehdotukset koskettavat laajasti koko suomalaista yhteiskuntaa, siksi on tärkeää arvioida komission suositusten jatkokäsittely ja mahdollinen toimeenpano ylivaalikautisesti ja parlamentaarisesti.

Totuus- ja sovintokomission loppuraportti on ensiaskel sovinnon tiellä, mutta sovinnon edistäminen edellyttää, että suositukset ja toimenpide-ehdotukset muutetaan konkreettisiksi toimiksi ja että valtio sitoutuu pitkäjänteiseen ja johdonmukaiseen saamelaispolitiikkaan. Valtion tulisi tunnistaa ja tunnustaa, että Suomen valtio on perustettu kahden kansan – saamelaisten ja suomalaisten – maille. Komission mukaan sovintoprosessin onnistumisen ja sovinnon kannalta on ratkaisevan tärkeää, että tieto ja ymmärrys saamelaisten asemasta alkuperäiskansana lisääntyy.

Parlamentaarisen työskentelyn kautta hallitus ja eduskunta sitoutuvat yhdessä siihen, että saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin suositukset arvioidaan perusteellisesti ja että sovinnon edistäminen jatkuu pitkäjänteisesti.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Ilman hallitusohjelmataason kirjausta toimeenpano ei etene riittävän rakenteellisesti ja poikkihallinnollisesti, koska kyse on useita sektoreita koskevasta kokonaisuudesta, joka edellyttää poliittista sitoutumista, selkeää prosessia ja resursointia.

Keskeisten ehdotusten toimeenpanon käynnistäminen valtion toimesta edistäisi sovinnon rakentamista, ja että sovintoprosessin käynnistäminen edellyttää erityisesti kiireellisiä, suoraviivaisesti toteutettavia mutta pitkävaikutteisia toimenpiteitä.

Tavoiteltu vaikutus

Tavoitteena on vahvistaa sovintoa saamelaisten ja valtion välillä siten, että raportin suositukset johtavat todennettaviin toimiin ja valtio sitoutuu pitkäjänteiseen, johdonmukaiseen saamelaispolitiikkaan. Samalla tavoitellaan toimeenpanon läpinäkyvyyttä ja jatkuvuutta, jotta sovinnon edistäminen jatkuu pitkäjänteisesti ja raportin tieto välittyy järjestelmällisesti valtionhallintoon ja muille tarvittaville tahoille.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Valtioneuvosto on 13.11.2025 asettanut parlamentaarisen työryhmän arvioimaan saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin suosituksia ja valmistelevaan yhteistä,

parlamentaarista näkemystä jatkotoimista. Työryhmän tehtävänä on arvioida Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin suosituksia ja valmistella parlamentaarinen, yhteinen näkemys siitä, mihin toimiin ja millä aikataululla komission suositusten perusteella tulee ryhtyä. Työryhmän toimikausi on 13.11.2025 – 15.3.2027.

Työryhmän tueksi on asetettu koordinaatio- ja seurantaryhmä, jonka tehtävänä on tukea työryhmän työtä suositusten arvioinnissa, koordinoida yhteistyötä työryhmän, Saamelaiskäräjien ja Kolttien kyläkokouksen välillä sekä seurata eri toimijoiden työtä suositusten edistämiseksi ja toimeenpanemiseksi. Vastuutaho on valtioneuvosto (VNK/valtionhallinto) parlamentaarisen työskentelyn kautta, ja yhteistyörakenteissa on edustus Saamelaiskäräjiltä ja Kolttien kyläkokoukselta.

Resurssitarve (pääpiirteinen arvio)

Kokonaisuuden eteneminen 15.3.2027 jälkeen edellyttää pysyvää rahoitusta ja jonkin verran lisähenkilöstöä valtionhallinnossa ja Saamelaiskäräjillä, jotta toimeenpanon koordinointi, valmistelu, seuranta ja raportointi voidaan toteuttaa järjestelmällisesti koko vaalikauden ajan. Lisäksi toimeenpano tarvitsee selkeän prosessin, jossa vastuut, aikataulu, resurssit ja seuranta määritellään toimeenpano-ohjelmamaisesti, koska kyse on rakenteellisesta, pitkäjänteisestä kokonaisuudesta eikä yksittäisistä hankkeista.

2. PORONHOIDON TOIMINTAEDELLYTYSTEN TURVAAMINEN

2.1. Saamelaisen poronhoidon oma laki ja hallinto

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus säättää vaalikauden aikana lain saamelaisesta poronhoidosta ja perustaa sitä varten erillisen saamelaisen poronhoidon hallinnon yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Poronhoitolaissa hallintokäytäntö pohjautuu suomalaisen hallinnon malliin, joka on vieras vanhaan siida- ja lapinkylärakenteeseen perustuneelle saamelaiselle poronhoidolle. Nykyinen poronhoitolaki ei tunnista saamelaisen poronhoitokulttuurin erityispiirteitä, kuten tapaoikeutta ja poronhoitokäytänteitä, minkä seurauksena myöskään saamelaisten perinteinen tieto ja tarpeet eivät tule huomioiduksi esimerkiksi saamelaisten kotiseutualueen maankäytön suunnittelussa. Saamelaista poronhoitoa ei huomioida Paliskuntain yhdistyksen toiminnassa, eikä saamelaisen poronhoidon ääni ja tarpeet pääse siellä myöskään kuuluviin. Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on esittänyt loppuraportissaan, että saamelaisesta poronhoidosta tulee säätää omalla lailla ja luoda saamelaista poronhoitoa varten oma hallinto.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Kyse on laajasta lainsäädännöllisestä muutoksesta nykytilaan verrattuna ja sen toteuttaminen vaatii käytännössä kirjauksen hallitusohjelmaan.

Vaikutus

Saamelaisen poronhoidon tulevaisuuden turvaaminen. Saamelaisille alkuperäiskansana turvattujen oikeuksien (mm. PL 17.3 §, KP-sopimus 27 art., UNDRIP 18, 26, 34 art.) sekä saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-esityksen toimeenpano.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Lainsäädäntöuudistus, MMM ja OM. Resurssitarpeena valmisteluvaiheessa työryhmän kulut, varsinaisen saamelaisten poronhoidon oman hallinnon kulut selvitetään valmistelussa.

2.2. Poronhoidon hätätukijärjestelmä

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus luo poronhoidolle ennakkollisen hätätukijärjestelmän, jonka avulla turvataan poronhoidon jatkuvuus kriisitilanteissa sekä mahdollistetaan välittömät sopeutumis- ja suojatoimet.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Poronhoidon toimintaympäristö on muuttunut nopeasti erityisesti ilmastonmuutoksen seurauksena, mikä on lisännyt poikkeusolojen – kuten jäätävien sääilmiöiden, laidunolosuhteiden heikkenemisen ja porotuhotilanteiden – todennäköisyyttä.

Saamelainen poronhoito on kohdannut tuhoisia laidunkatastrofeja vuosina 2019–2020, 2021–2022 ja 2023–2024, minkä vuoksi taloudelliset puskurit ovat ehtyneet, joten tilanne uhkaa saamelaisen perinteisen poronhoidon jatkuvuutta.

Nykyinen porovahinkojärjestelmä perustuu siihen, että korvauksia maksetaan valtion varoista laajoista ja odottamattomista porotalouteen kohdistuneista vahingoista, kun kyse on poikkeuksellisista sää- ja luonnonolosuhteista tai laajalle levinneestä eläintaudista. Korvauksen maksamisen edellytyksenä on mm. tuhon toteaminen tutkimuslaitoksen selvityksellä sekä se, että olosuhteiden muuttuminen korvaukseen oikeuttavaksi tuhoksi todetaan valtioneuvoston päätöksellä.

Keskeinen ongelma on, että nykyjärjestelmä reagoi hitaasti, hallinnollisesti raskaasti ja jälkikäteisesti, vaikka poronhoidossa suurimmat kustannukset syntyvät jo poikkeusolojen ilmetessä (lisä- ja hätäruokinta, kulkeminen, kaluston käyttö ja työmäärän kasvu). Lisäksi arviointikriteerit eivät ole seuranneet toimintaympäristön muutosta: ilmastonmuutoksen seurauksena toistuvat jäätymis-, homehtumis- ja jääkerrostilanteet ovat yleistyneet, jolloin ”poikkeuksellisesta” on käytännössä tullut aiempaa pysyvämpi olosuhde.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Uudistus edellyttää hallitusohjelmakirjausta, koska kyse on samanaikaisesti:

- lainsäädäntö- ja menettelyuudistuksesta (korvauksen ja tuen käynnistämisen ajoitus ja kriteerit),
- valtion riittävästä rahoituksesta,
- perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden tosiasiallisesta toteuttamisesta; saamelaisille poronhoito kuuluu perustuslaissa turvattuun kulttuuriin ja sen nykyaikaisiin harjoittamismuotoihin.

Lisäksi EU-tason puitteissa on tunnistettu mahdollisuus tukea saamelaista poronhoitoa ja korvata sääolojen ja eläintautien vahinkoja; tämä mahdollisuus tulee muuttaa kansalliseksi, toimivaksi ja oikea-aikaiseksi järjestelmäksi.

Vaikutus

Kriisitilanteissa poronhoidolle välttämättömät toimet voidaan turvata ajoissa ennen kuin vahingot näkyvät laajoina porokuolemina ja tuotannon romahtamisena. Järjestelmä vähentäisi taloudellista epävarmuutta ja ehkäisee tilanteita, joissa poikkeusolojen kustannukset kasaantuvat poronhoitajille kuukausiksi ennen virallisia päätöksiä.

Järjestelmä tukee suoraan saamelaisten perustuslaissa turvattujen kulttuuristen oikeuksien tosiasiallista toteutumista.

Hallitusohjelmakirjaus edistäisi saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Lainsäädäntö- ja menettelyuudistus. Vastuutahoina MMM (toimeenpano) ja muut toimeenpanoviranomaiset. Rahoituksen lähtökohtana on, että EU:n puitteissa on tunnistettu kansallisten tukien mahdollisuus. Toimeenpano edellyttää valtiolta riittävää ja ennakkollista rahoitusta.

3. ILMASTONMUUTOKSEEN SOPEUTUMINEN

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus varaa rahoituksen saamelaisten ilmastomuutokseen sopeutumisen suunnitelman valmistelulle ja toimeenpanolle sekä sopeutumistoimille.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Arktinen alue, johon saamelaisten kotiseutualue kuuluu, lämpenee noin 4 kertaa nopeammin kuin maapallo keskimäärin. Ilmastomuutos uhkaa kokonaisvaltaisesti saamelaisten luontosidonnaista elämäntapaa, kulttuuria ja kaikkia saamelaisten perinteisiä elinkeinoja, ja niiden jatkuvuus sukupolvelta toiselle on jo paikoin vaarassa katketa. Tästä huolimatta sopeutumis suunnitelman ja -toimien valmistelulle ja toimeenpanolle ei ole edelleenkään osoitettu rahoitusta. Sopeutumis suunnitelmassa ja -toimissa tulee huomioida laajasti saamelaisten kulttuuri, mukaan lukien kaikki saamelaisten perinteiset elinkeinot.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Sopeutumis suunnitelma ja sopeutumistoimiin osoitettava rahoitus ovat saamelaisten elämäntavan, kulttuurin ja perinteisten elinkeinojen olemassaolon ja jatkuvuuden kannalta kriittisen tärkeitä.

Vaikutus

Saamelaisten sopeutumisen tukeminen ja saamelaisten kulttuurin tulevaisuuden turvaaminen ilmastomuutoksen myötä muuttuvassa maailmassa. Saamelaisille alkuperäiskansana turvattujen oikeuksien (mm. PL 17.3 §, KP-sopimus 27 art., UNDRIP 29, 32, 38 art.) sekä saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-esityksen toimeenpano.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Erillinen ohjelma, MMM ja YM. Resurssitarve selvitetään sopeutumis suunnitelman valmistelussa.

4. ELINKEINORAHASTO

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus perustaa Saamelaiskäräjien hallinnoiman saamelaiselinkeinorahaston turvaamaan ja kehittämään saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ja saamelaiskulttuurin mukaisia innovaatioita.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaisten perinteisten elinkeinojen (mm. poronhoito, kalastus, metsästys ja käsityö) elinvoimaisuus on keskeinen osa saamelaista kulttuuria ja itsehallinnon sisältöä, mutta niiden kehittämisedellytykset ovat puutteelliset. Elinkeinojen edistämistä on pyritty tukemaan eri toimenpitein, mutta kohdennettu, pitkäjänteinen rahoitusratkaisu puuttuu. Saamelaiskäräjät on esittänyt työ- ja elinkeinoministeriölle sekä maa- ja metsätalousministeriölle saamelaiselinkeinorahaston perustamista nimenomaan perinteisten elinkeinojen, innovaatioiden ja saamelaiskulttuurin kehittämiseksi.

Saamelaiselinkeinorahaston tarkoituksena on tuottaa erityisesti saamelaisten tarpeisiin uusia tuotteita, palveluja ja menetelmiä, joilla voidaan edesauttaa saamelaiskulttuurin ja saamelaisten perinteisten elinkeinojen kehittämistä sekä kykyä vastata nykypäivän ja tulevaisuuden elinkeinoja kohtaaviin haasteisiin. Elinkeinorahasto kannustaa saamelaisia oman elinkeinonsa kehittämiseen ja uusien innovaatioiden ideointiin ja jatkojalostukseen. Samalla se tukee saamelaisten perinteisen tiedon säilyttämistä.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Elinkeinorahaston perustaminen edellyttää hallitusohjelmatason kirjausta, koska kyse on uudesta rahoitusinstrumentista, hallinnollisen vastuun osoittamisesta Saamelaiskäräjille sekä pysyvästä ja rakenteellisesta ratkaisusta.

Ilman hallitusohjelmakirjausta saamelaiselinkeinojen kehittäminen jää hajanaiseksi ja hankekohtaiseksi, eikä mahdollisteta pitkäjänteistä yrittäjyyden, innovaatioiden ja elinvoimaisuuden kehittämistä. Nykytilanteessa kohdennetun rahoituksen puute estää perinteisten elinkeinojen uudistumista ja heikentää niiden tulevaisuuden näkymiä ja toimintaedellytyksiä.

Vaikutus

Saamelaiselinkeinorahasto:

- vahvistaa saamelaisten perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuutta
- mahdollistaa saamelaiskulttuurin mukaisen yritystoiminnan ja innovaatioiden kehittämisen
- tukee pohjoisimman Suomen taloudellista kehitystä
- parantaa edellytyksiä siirtää elinkeinoihin liittyvää tietoa ja osaamista sukupolvelta toiselle

Rahasto mahdollistaa kohdennetun kulttuurisesti tarkoituksenmukaisen rahoituksen, jota nykyiset yleiset rahoitusinstrumentit eivät kata.

Hallitusohjelmakirjaus edistää saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Toimeenpanona hallinnollinen järjestely. Vastuutahona työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) ja maa- ja metsätalousministeriö (MMM). Rahastoa hallinnoi Saamelaiskäräjät.

Rahasto voidaan toteuttaa erillisenä budjettimomenttina tai vaihtoehtoisesti saamelaiselinkeinoille ja Saamelaiskäräjille korvamerkittynä osuutena olemassa olevan rakenteen sisällä.

5. SAAMELAISASIOIDEN ERITYISASiantuntijuus EU-EDUSTUSTOSSA

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus rahoittaa Saamelaiskäräjien nimeämän ja Saamelaiskäräjille vastuullisen saamelaisasioiden erityisasiantuntijan Suomen pysyvään EU-edustustoon Brysseliin varmistamaan saamelaisten näkökulman huomioimisen Suomen EU-vaikuttamisessa ja EU-kannanmuodostuksessa.

Hallitus sitoutuu määrittelemään saamelaisia alkuperäiskansana koskevat Suomen EU-politiikan tavoitteet yhteisymmärryksessä Saamelaiskäräjien kanssa.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa. EU:ssa tehtävät päätökset vaikuttavat suoraan saamelaisten perusoikeuksiin, kulttuurin harjoittamiseen ja perinteisten elinkeinojen edellytyksiin. Tästä huolimatta saamelaisilla ei ole virallista asemaa EU:n päätöksenteossa eikä pysyvää edustusta Brysselissä. Suomen EU-liittymissopimukseen sisältyvä saamelaispöytäkirja nro 3 tunnistaa saamelaisten erityisaseman ja mahdollistaa poikkeuksia EU:n sisämarkkinasääntelyyn perinteisten elinkeinojen turvaamiseksi.

Saamelaisasioiden erityisasiantuntijan nimeäminen Suomen pysyvään EU-edustustoon on tunnistettu ensimmäiseksi askeleeksi. Pidemmän aikavälin tavoitteena on luoda saamelaisen parlamentaarisen neuvoston pysyvä edustusto Brysseliin, jonka tarkoituksena on edustaa saamelaisia kansana EU:n eri instituutioissa ja osallistua aktiivisesti saamelaisia koskevaan EU-politiikkaan.

Vuonna 2025 on edistetty Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston ja Euroopan parlamentin välistä yhteistyö- ja kumppanuussopimusta. Tavoitteena on luoda parlamenttien välinen rakenteellinen ja säännöllinen vuoropuhelu, joka mahdollistaisi saamelaisten näkökulmien systemaattisen huomioimisen EU:n lainsäädäntöprosessissa. Yhteistyön kehittämiseen on esitetty konkreettisia toimia, kuten toimistotilan tarjoaminen Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston edustajalle Euroopan parlamentissa, henkilöstövaihto sekä säännölliset tapaamiset europarlamentaarikkojen kanssa.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Kirjaus on välttämätön, jotta Saamelaiskäräjien tavoite saamelaisten osallistumisoikeuksien vahvistamisesta ja vakiinnuttamisesta EU-instituutioissa sekä EU-päätöksentekoon osallistumisesta Suomessa voidaan toteuttaa pysyvästi ja johdonmukaisesti.

Tavoiteltu vaikutus

Saamelaisten oikeuksia, kulttuuria ja perinteisiä elinkeinoja koskevat EU-asiat tunnistetaan ja huomioidaan järjestelmällisemmin Suomen EU-edustuksessa ja EU-kannanmuodostuksessa. Erityisasiantuntijaratkaisu vahvistaa pysyviä osallistumisrakenteita, joiden kautta saamelaiset voivat osallistua EU-päätöksentekoon kansana osana laajempaa kokonaisuutta (pysyvät rakenteet, vuoropuhelu ja edunvalvonta).

Hallitusohjelmakirjaus edistää saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Toimeenpano on hallinnollinen järjestely: saamelaisasioiden erityisasiantuntijan tehtävän/roolin nimeäminen Suomen pysyvään EU-edustustoon ja kytkeminen Suomen EU-vaikuttamisen valmisteluun.

Vastuutaho on Suomen valtion EU-edustus (Suomen pysyvä EU-edustusto) yhteistyössä valtioneuvoston EU-valmistelun kanssa; tavoitteena on samalla vahvistaa Saamelaiskäräjien osallisuutta Suomen EU-kannanmuodostuksessa.

Resurssitarve (pääpiirteinen arvio)

Resurssitarve on pääosin henkilöstöresurssi: saamelaisasioiden erityisasiantuntijan työpanos Suomen pysyvässä EU-edustustossa sekä tarvittava koordinointi Saamelaiskäräjien suuntaan.

6. SÁMI GIELLAGÁLDUN LAINSÄÄDÄNNÖLLISEN ASEMAN JA RAHOITUKSEN TURVAAMINEN

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus turvaa Sámi Giellagáldun aseman lailla ja pysyvällä valtion budjetista osoitetulla rahoituksella osana saamen kielten elinvoimaisuuden ja alkuperäiskansaoikeuksien edistämistä.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Sámi Giellagáldun toiminnan ongelmana on rahoituksen epävarmuus ja haavoittuvuus. Tällä hetkellä rahoitus riippuu kolmen saamelaiskäräjien yhteistyöstä ja valtion talousarviossa Suomen Saamelaiskäräjille osoitetuista määrärahoista, minkä vuoksi rahoitus ei ole pysyvää eikä ennakoitavaa. Vuoden 2025 rahoitusleikkaukset osoittavat, että nykyinen rahoitusmalli altistaa toiminnan budjettipäätösten vaihtelulle ja heikentää pitkäjänteistä suunnittelua. Lisäksi Sámi Giellagáldulta puuttuu lainsäädäntöön perustuva asema, mikä vaikeuttaa toiminnan kehittämistä sekä saamen kielten kielenhuollon tavoitteiden saavuttamista.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Sámi Giellagáldun rahoituksen sekä pysyvä toimintaedellytysten varmistaminen edellyttää lainsäädännöllisen aseman ratkaisemista. Jatkuva ja ennakoitava budjettiperusteinen rahoitus voidaan turvata ainoastaan, kun Sámi Giellagáldulla on oikeudellisesti määritelty tehtävä ja asema. Hallitusohjelmakirjaus on välttämätön, jotta Sámi Giellagáldulle voidaan valmistella asema, joka vastaa Kotimaisten kielten keskuksen asemaa Suomessa ja jonka perusteella rahoitus voidaan osoittaa suoraan valtion talousarviosta. Tämä on perustuslain 17 §:ssä turvattujen saamen kielten oikeuksien sekä uuden saamelaiskäräjälain tavoitteiden toteutumisen ja saamen kielten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden kannalta kielenhuollossa, normituksessa ja kehittämisessä olennaista. Ratkaisu on rakenteellinen eikä sitä voida toteuttaa yksittäisten hankkeiden tasolla tapahtuvana kehittämisenä.

Tavoiteltu vaikutus

Hallitusohjelmakirjaus mahdollistaa Sámi Giellagáldun lainsäädännöllisen aseman selkeyttämisen ja siirtymisen pysyvään, budjettipohjaiseen rahoitukseen. Tämä turvaa toiminnan jatkuvuuden, vahvistaa saamen kielten kielenhuoltoa, normitusta ja sanastotyötä sekä parantaa Sámi Giellagáldun toimintaedellytyksiä ja vaikuttavuutta. Muutoksella on myönteinen vaikutus kielioikeuksien toteutumiseen ja saamen kielten yhdenvertaiseen asemaan.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Kyse on ensisijaisesti lainsäädäntömuutoksesta ja sitä seuraavasta hallinnollisesta toimeenpanosta, jonka kautta rahoitus järjestetään pysyvästi osaksi valtion talousarviota. Toimeenpano liittyy myös YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen 13 artiklan (UNDRIP) kansalliseen toimeenpanoon. Alustava vastuutaho on opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä oikeusministeriön ja Saamelaiskäräjien kanssa.

Resurssitarve (pääpiirteinen arvio)

Ehdotetuissa toimenpiteissä on kyse pysyvästä, valtion budjettista tulevasta rahoituksesta, jolla vakautetaan ja saadaan pysyväksi Sámi Giellagáldun nykyinen toiminta. Valmistelu käynnistetään vaalikauden alussa ja toimeenpano ajoittuu koko vaalikaudelle.

7. SAAMELAISEN KULTTURIMÄÄRÄRAHAN VAHVISTAMINEN

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus korottaa saamelaista kulttuurimäärärahaa vastaamaan saamelaistaiteen ja -kulttuurin sekä saamelaisjärjestöjen todellista tarvetta.

Nykytila ja ongelma

Erityisperustein myönnettävät hankeavustukset, jotka on tarkoitettu hakijoille, joille myönnettävä avustus perustuu erityislakiin tai ministeriön osoittamaan tehtävään.

Opetus- ja kulttuuriministeriö valtionavustuksena myöntää vuosittain Saamelaiskäräjille käytettäväksi saamenkielisen kulttuurin edistämiseen, joka jaetaan avustuksina saamelaisjärjestöjen toimintaan ja Pohjoismaiden saamelaisjärjestöjen tukemiseen sekä Utsjoen Saamelaiskirkkotupien ylläpitoon 2026 vuonna myönnetty 222 000 €. Saamelaiskulttuurin rahoitus on ensiarvoista saamelaisyhteisölle, rahoituksella voimme turvata saamelaiskulttuurin elinvoimaa ja kehitystä. Ylläpitää saamelaistaiteilijoiden, yhdistysten ja kulttuurintuottajien toimintaedellytyksen.

Saamelaiskäräjien ns. saamelaiskulttuurimäärärahan haasteena on nykyinen määräraha kattaa hieman yli 50 % haetusta määrästä ja tarpeesta. Määräraha ei ole seurannut yleistä kustannusten nousua ja arvonnalisäverotason nousua. Arvonnalisävero on kulttuurimäärärahan saajille lopullinen kustannus.

Hallitusohjelmakirjaukseen perustelut

Erityisperustein myönnettävät hankeavustukset, Saamelaiskäräjät esittää valtion talousarvioon suuruudeltaan 500 000 euroa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö valtionavustuksena myöntää vuosittain Saamelaiskäräjille käytettäväksi saamenkielisen kulttuurin edistämiseen, joka jaetaan avustuksina saamelaisjärjestöjen toimintaan ja Pohjoismaiden saamelaisjärjestöjen tukemiseen sekä Utsjoen Saamelaiskirkkotupien ylläpitoon. Saamelaisesta kulttuurimäärärahasta jaettava varsinainen kulttuurituki on merkittävin saamelaistaiteilijoille suunnattu tuki saamelaisen taiteen ja kulttuurin eri aloilla mm. duodji saamelaiskäsityö, elokuvataide ja multimedia, kirjallisuus, kuvataide ja valokuvataide, musiikki, näyttämötaide. Lisäksi tuetaan liikuntaa ja urheilua. Saamelaisen kulttuurimäärärahan suuruudessa tulee huomioida toimenpiteet, joilla varmistetaan Unescon yleissopimuksen aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta täysimääräinen toimeenpano.

Saamelaisyhdistyksillä on suuri merkitys saamelaisyhteisöjen elinvoimaisuuden, saamen kielten ja kulttuurin säilymisen ja kehittymisen turvaamisessa niiden järjestäessä erilaisia yhteisöllisyyttä vahvistavia kulttuuritapahtumia. Saamelaisyhdistykset ovat tärkeitä saamelaiskulttuurin toimijoita, jotka paikallistasolla järjestävät tapahtumia ja muita tilaisuuksia. Kulttuurimäärärahaa tuetaan kaikilla kolmella Suomessa puhutulla saamen kielellä; pohjois-, koltan- ja inarinsaamen kielillä tapahtuvaa yhdistystoimintaa.

Viitaten Kulttuuripoliittinen selonteko, joka on kulttuurialan tärkein valtakunnallinen strategia, joka ohjaa taide- ja kulttuuripolitiikkaa pitkällä aikavälillä aina 2040-luvulle saakka.

Kulttuuripoliittisen selonteon toimenpide-ehdotus 47. ” Saamelaisen kulttuurin, taiteen ja kulttuuriperinnön edistämiseksi tehdään yhteistyötä kolmen valtion Saamelaiskäräjien sekä kulttuuri- ja kulttuuriperinnöstä vastaavien viranomaisten kanssa. Vahvistetaan valtion osoittamaa tukea saamelaisen kulttuurin edistämiseksi. Yhteistyössä OKM, Saamelaiskäräjät, museot, Kulttuuri- ja kulttuuriperinnöstä vastaavat viranomaiset, kunnat, kaupungit ja saamelaisyhteisöt.”

Hallitusohjelmakirjaus olisi linjassa Saamelaisten totuus- ja sovintokomission tavoitteen 33 kanssa Saamelaisen kulttuuri- ja järjestötoiminnan tukemiseksi osoitettua valtionavustusta tulee korottaa.

Vaikutus

- Saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn tavoitteena oli koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista ja siitä, millaisia vaikutuksia ja seurauksia toimilla on saamelaisille ja tehdä tämä tieto näkyväksi.
- Osallisuus kulttuuriin on sivistyksen perusta ja henkisenä pääomana, luottamuksena ja vahvana demokratiana sekä hyvinvointina ja kestäväenä taloutena.
- Kulttuuri muodostaa yhteiskunnalle tai sosiaaliselle ryhmälle tunnusomaiset henkiset ja aineelliset piirteet. Siihen kuuluvat taiteiden lisäksi perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet, taidot, tavat ja uskomukset. Taide ja kulttuuri ovat osa sivistystämme ja perintöämme edellisiltä sukupolvilta tuleville.
- Kulttuuri määrittää, mitä me ihmisinä olemme, se rakentaa identiteettiämme. Myös sukupolvijätö on olennainen osa kulttuuripolitiikkaa. Kulttuuri on väline ymmärtää menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Se kertoo siitä, mitä olemme olleet, mitä arvostamme nyt ja mitä jätämme jälkeemme.

Toimeenpanon vastuutaho ja resurssitarve

Toimeenpanona hallinnollinen järjestely. Vastuutahona Opetus- ja kulttuuriministeri (OKM). Resurssitarve; **Erityisperustein myönnettävät hankeavustukset**, Saamelaiskäräjät esittää valtion talousarvioon suuruudeltaan 500 000 euroa.

8. KUMULATIIVISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINNIN KEHITTÄMINEN

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus varaa rahoituksen maankäyttöhankkeista ja kaavoituksesta saamelaisten kulttuurille aiheutuvien kumulatiivisten vaikutusten arvioinnin kehittämiseen ja varmistaa kumulatiivisten vaikutusten arvioinnin vaalikauden aikana uudistettavissa maankäyttöä koskevassa lainsäädännössä. Saamelaiskulttuurin heikentämiskielto ja kumulatiivisten vaikutusten arviointi sisällytetään hallituskauden aikana uudistettavaan sektorikohtaiseen lainsäädäntöön.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaisten kulttuurille aiheutuvien vaikutusten arvioiminen on yleisesti ottaen puutteellista niin kaavoituksessa kuin maankäyttöhankkeita luvitettaessa ja kumulatiivisesti vaikutuksia ei käytännössä arvioida lainkaan. Tämä johtaa lainsäädännöllisesti puutteellisiin vaikutustenarviointeihin, saamelaisten oikeuksien loukkauksiin ja sitä kautta valitusprosesseihin, jotka työllistävät hallintotuomioistuimia.

Arvioinnin puutteellisuus on viime aikoina todettu esimerkiksi YK:n TSS-komitean ja lapsen oikeuksien komitean tuoreissa ratkaisuihin, joissa Suomen todetaan loukanneen lapsen oikeuksien yleissopimusta sekä TSS-sopimusta, koska malminetsintäluvan ja aluevarauksen myöntämisen yhteydessä ei ollut tehty vaikutusarviointia. Myös tuoreet hallinto-oikeuden ratkaisut kullankaivulupia koskevista päätöksistä osoittavat kumulatiivisten vaikutusten arvioinnin puutteellisuuden Turvallisuus- ja kemikaaliviraston lupakäytännössä.

Rahoituksen varaaminen saamelaisten kulttuurille aiheutuvien kumulatiivisten vaikutustenarviointien kehittämiseen (esimerkiksi Luonnonvarakeskukselle) on tärkeää, jotta saamelaisten kotiseutualuetta koskevat maankäyttöön liittyvät päätökset perustuvat riittävään tietoon hankkeen vaikutuksista saamelaisten oikeuksille.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Saamelaisten kulttuurille aiheutuvien kumulatiivisten vaikutusten arvioimisen kehittäminen ja ennen kaikkea jalkauttaminen maankäyttöä koskevaan lainsäädäntöön vaatii poliittista tahtotilaa. Hallitus tulee saada hallitusohjelmassa sitoutumaan saamelaisille vaikutuksia aiheuttavien lainsäädännöllisten toimien ja hallinnollisten päätösten nykyistä parempaan vaikutusten arvioimiseen.

Vaikutus

Saamelaisille alkuperäiskansana turvattujen oikeuksien (mm. PL 17.3 §, KP-sopimus 27 art., UNDRIP 26, 27, 29, 32, 38 art.) toteuttaminen. Oikeusprosessien tarpeen väheneminen.

Hallitusohjelmakirjaus edistäisi saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Erillinen ohjelma kehittämiseen/lainsäädäntömuutokset, MMM. Resurssitarve kehittämiseen 1 htv vuodeksi.

9. KALASTUSOIKEUKSIEN TURVAAMINEN

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus uudistaa kalastuslakia siten, että saamelaisten kalastusoikeudet turvataan. Saamelaisten oikeudet turvataan myös kalastusta koskevissa hallituskauden aikana laadittavissa tai uudistettavissa asetuksissa sekä neuvoteltavissa valtiosopimuksissa.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaisten kalastusoikeuksien toteutuminen on puutteellista. Saamelaisia ei ole tunnustettu kalastusta koskevassa lainsäädännössä, kuten kalastuslaissa ja Tenon kalastussopimuksessa ja -säännössä, omaksi kalastajaryhmäkseen. Tämän takia on käytännössä mahdotonta kohdistaa kalastusmääräyksiä erikseen saamelaisiin kalastajiin ja muihin kalastajiin. Esimerkiksi kalastusrajoitusten kohdentaminen muuhun, kuin alkuperäiskansa saamelaisten perustuslaissa suojattuun kalastukseen on käytännössä mahdotonta.

Saamelaiset joutuvat myös paikoin maksamaan kulttuuriperusoikeutensa ytimeen kuuluvasta kalastuksesta. Esimerkiksi ns. Ylä-Lapin maksuton kalastuslupa (kalastuslain 10 §) koskee ainoastaan muita, kuin lohien ja taimenen nousualueita, ja se kattaa ainoastaan Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kuntien alueet. Saamelaiset eivät näin ollen saa kalastaa maksutta kaikilla perinteisillä alueillaan ja lisäksi saamelaisten kotiseutualueen eteläosassa (Vuotson alueella) asuvat saamelaiset ovat eriarvoisessa asemassa suhteessa muihin kotiseutualueella asuviin saamelaisiin. Valtion tulee tunnustaa kalastuslainsäädännössä saamelaisten kalastusoikeudet saamelaisten kotiseutualueella sekä turvata saamelaisille oikeus osallistua saamelaisten kotiseutualueen kalastusta koskevaan päätöksentekoon.

Jokisaamelaisen kulttuurin ydinalueeseen kuuluva lohienpyynti on ollut Tenojoella kielletty jo viitenä peräkkäisenä kesänä lohikantojen heikon tilan vuoksi. Tilannetta on pahentanut entisestään Norjan rakentamat toimimattomat poikkipadot kyttyrälohen nousun estämiseksi sekä se, että Suomen puolella kyttyrälohen pyyntimahdollisuudet ovat olleet rajoitettuja. Tenojoen kalastussäännöstä Suomen ja Norjan välillä neuvoteltaessa ennakkoehdoksi tulee asettaa Tenon saamelaisen lohienpyyntikulttuurin suojaaminen, elinvoimaisuus ja tuleville sukupolville siirtäminen. Saamelaisten lohienpyyntäjien perinnetieto on otettava tasavertaisesti huomioon tutkimustiedon rinnalla. Tenojoen jokisaamelaisille kalastusoikeuden haltijoille tulee turvata todellinen mahdollisuus osallistua kalastusneuvotteluihin ja niiden lopputulokseen. Saamelaiset kalastusoikeuksien haltijat perillisineen tulee tunnustaa omaksi kalastajaryhmäkseen asuinpaikasta riippumatta Tenojoen vesistössä.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

MMM on todennut, että saamelaisten kalastusoikeuksien turvaaminen kalastusta koskevassa sääntelyssä ei tule etenemään ilman hallitusohjelman kirjausta, joten hallitusohjelmakirjaus on välttämätön saamelaisten oikeuksien edistämiseksi kalastuslainsäädännössä.

Vaikutus

Saamelaisten kalastusperinteen jatkuminen sukupolvelta toiselle. Saamelaisille alkuperäiskansana turvattujen oikeuksien (mm. PL 17.3 §, KP-sopimus 27 art., UNDRIP 26, 32, 38 art.) sekä saamelaisten totuus- ja sovintokomission kalastukseen liittyvien toimenpidesitysten toimeenpano.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Lainsäädäntöuudistus ja hallinnolliset päätökset, MMM. Ei resurssitarvetta.

10. KONEELLISEN KULLANKAIVUN LOPETTAMINEN SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEELLA

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus uudistaa kaivoslakia siten, että koneellinen kullankaivu saamelaisten kotiseutualueella lopetetaan.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Koneellinen kullankaivu aiheuttaa huomattavaa haittaa saamelaisten luontosidonnaiselle kulttuurille ja perinteisille elinkeinoille, erityisesti kalastukselle ja poronhoidolle samalla, kun se pilaa herkkiä arktisia vesistöjä ja ympäristöä. Koneellista kullankaivua harjoitetaan ketjumaisesti siten, että kaivualueet muodostuvat laajoiksi ja ne muistuttavat kaivosalueita. Kullankaivu on laajentunut voimakkaasti Ivalon ja Vuotson alueilla sen jälkeen, kun koneellinen kullankaivu Lemmenjoen kansallispuistossa lakkautettiin. Laskennalliset vaikutukset poroelinkeinoon laidunpoistumina ja poronhoitotöiden vaikeutumisena ovat mittavia, minkä lisäksi kullankaivu vaikuttaa negatiivisesti saamelaisille tärkeisiin kalakantoihin. Valtiolle kullankaivusta ei koidu hyötyä. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan koneellisen kullankaivun jatkamiselle ei ole perusteita toiminnan aiheuttaessa merkittävää haittaa saamelaisille ja arktiselle ympäristölle samalla, kun toiminnasta ei koidu minkäänlaista hyödyllistä vaikutusta myöskään valtiolle.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Voimassa olevan kaivoslain mukaan koneellinen kullankaivu on sallittu ja toiminnan lopettaminen vaatii lainsäädäntömuutoksen, joka käytännössä edellyttää hallitusohjelmakirjausta.

Vaikutus

Arktisen ympäristön suojeleminen ja jo pilatun ympäristön ennallistamisen mahdollistaminen. Saamelaisille alkuperäiskansana turvattujen oikeuksien (mm. PL 17.3 §, KP-sopimus 27 art., UNDRIP 11, 26, 28, 29, 32, 38 art.) toteuttaminen.

Hallitusohjelmakirjaus edistäisi saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Lainsäädäntömuutos, TEM. Ei resurssitarvetta.

11. ILO 169 -SOPIMUKSEN RATIFIOINTI

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus ratifioi Kansainvälisen työjärjestön (ILO) yleissopimuksen nro 169 alkuperäis- ja heimokansoista ja saattaa sopimuksen voimaan.

Hallitus laatii kansallisen toteuttamissuunnitelman yhteisymmärryksessä Saamelaiskäräjien kanssa.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Kansainvälinen työjärjestö (ILO) on vuonna 1989 hyväksynyt itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskevan yleissopimuksen nro 169 (ILO-sopimus nro 169). Yleissopimuksen pääasiallisena tarkoituksena on säilyttää alkuperäis- ja heimokansojen elintavat sekä kytkeä tällaiset kansat niitä koskevien asioiden kansalliseen päätöksentekoon. Sisällöltään ILO sopimus on sopusoinnussa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden kanssa ja toteuttaa sitä.

Suomi ei ole ratifioinut ILO 169 -yleissopimusta, koska sopimuksen mukaisten oikeuksien toteuttamista saamelaisten osalta on pidetty vaativana. Tämä osoittaa nykytilan rakenteellisen puutteen saamelaisten oikeuksien turvaamisessa.

Suomen valtion epäselvästä kannasta sopimuksen velvoitteisiin aiheutuneet ongelmat ovat aiheuttaneet muun ohella hyvien väestösuhteiden heikentymistä, ja sopimuksen ratifioiminen totuus- ja sovintokomission ehdotusten pohjalta olisi erityisen ajankohtaista osana Suomen valtion uskottavaa anteeksipyyntöä Suomen saamelaisilta. Sopimuksen ratifiointi myös mahdollistaisi sen, että hyvät väestösuhteet voisivat normalisoitua ja kehittyä saamelaisten kotiseutualueella.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Sopimuksen ratifiointi edellyttää hallitusohjelmataason sitoutumista, koska kyse on laaja-alaisesta kansainvälisestä ihmisoikeusvelvoitteesta ja ratifiointi edellyttää useiden hallinnonalojen lainsäädäntötoimia.

Saamelaisten ja valtion välisen sovinnon edellytyksenä on kansainvälisten alkuperäiskansaoikeuksien täysimääräinen huomioon ottaminen ja niiden vieminen osaksi kansallista oikeusjärjestelmää.

Tavoiteltu vaikutus

ILO 169 -sopimuksen ratifiointi vahvistaisi saamelaisten oikeuksien oikeudellista turvaa ja tukisi perinteisten elinkeinojen ja kulttuurin edellytyksiä. Sopimus selkeyttäisi kansallista oikeustilaa, vähentäisi oikeudellista epävarmuutta ja parantaisi hyviä väestösuhteita. Ratifiointi edistäisi luottamuksen rakentumista valtion ja saamelaisten välillä.

Lisäksi ratifiointi parantaisi Suomen kansainvälistä uskottavuutta alkuperäiskansaoikeuksien toteuttajana.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Toimeenpano edellyttää lainsäädännön tarkistamista erityisesti maankäyttöä ja luonnonvarojen hallintaa koskien.

Päävastuutahoina oikeusministeriö (OM), maa- ja metsätalousministeriö (MMM) sekä muut tarpeelliset ministeriöt hallinnonalansa osalta.

Valmistelu tulee toteuttaa yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa.

12. SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN SAATAVUUDEN TURVAAMINEN

Hallitusohjelmakirjaukset:

Hallitus edistää saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa turvaamalla saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden varmistamalla riittävän ja kannustavan rahoituksen sekä panostamalla saamenkielisen ja kulttuurisesti osaavan henkilöstön saatavuuteen.

Hallitus edistää saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumista mielenterveyspalveluissa varmistamalla saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvjan toiminnan jatkuvuuden valtion sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluna, jolla on pysyvä rahoitus ja erillinen lainsäädäntö.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Oikeutta saamenkielisiin ja kulttuurinmukaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin turvaavat mm. perustuslaki, sote-järjestämislaki ja saamen kielilaki. Palvelut toteutuvat kuitenkin heikosti ja sattumanvaraisesti. Palvelujen järjestämistä haastavat puutteet rahoituksessa ja henkilöstön saatavuudessa. Kansainväliset ihmisoikeuksia valvovat elimet ovat suositelleet palvelujen saatavuuden parantamista.

Saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvja on perustettu saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn tueksi, sillä sote-huollon järjestelmä ei pystynyt vastaamaan saamelaisten mielenterveyden tuen tarpeisiin. Yksikkö on parantanut palvelujen saatavuutta

merkittävästi ja toimintaan on panostettu mm. henkilöstöä kouluttamalla. Palvelu on toteutunut valtakunnallisesti kolmella saamen kielellä ja suomeksi. Pysyvän rahoituksen ja aseman puuttuminen uhkaavat johtaa toiminnan päättymiseen.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittäminen vaatii erityisolosuhteiden takia kohdennettuja ja tehokkaita toimia. Nykyinen lainsäädäntö ja rahoitusmekanismit eivät ole riittäneet varmistamaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuutta riittävällä tavalla. Saamenkielisen henkilöstön saatavuuden parantaminen edellyttää uusia toimenpiteitä.

Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikön turvaaminen erillisen lainsäädännön ja rahoituksen turvin on ainoa tapa varmistaa, että nykyiset periaatteet (mm. itsemääräämisoikeus, matala kynnyks, kielivalikoima) toteutuvat toiminnassa. ErillISRatkaisu on välttämätön, jotta kaikki Suomen saamelaiset saavat asianmukaisia, omakielisiä ja saamelaiskulttuurin erityispiirteet huomioivia mielenterveyden palveluita.

Tavoiteltu vaikutus

Saamenkieliset ja kulttuurinmukaiset palvelut toteutuvat lainsäädännön vaatimusten ja saamelaisten tarpeiden mukaisesti. Palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan saamelaisten itsemääräämisoikeus. Saamelaisten hyvinvointi ja terveys sekä luottamus suomalaiseen yhteiskuntaan vahvistuvat. Toimivat palvelut edistävät saamelaisten kotiseutualueen veto- ja pitovoimaa. Kansalliset tavoitteet (mm. mielenterveysstrategia) toteutuvat saamelaisväestön osalta. Toimilla edistetään YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen artikloja 21, 23 ja 24, jotka koskevat alkuperäiskansojen oikeutta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssit

- Lainsäädännön valmistelu, rahoitusmallin ja järjestämistavan valmistelu. (STM, VM)
- Saamenkielisen sote-alan henkilöstön kehittämisohjelman perustaminen. (STM, OKM, koulutuksen järjestäjät)
- Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikön rahoitustarve n. 650 000 €/vuosi.
- Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen turvaamiseen ja kehittämiseen osoitettu valtionavustus 3,33 m€/vuosi.

13. SAAMEN KIELTEN JA SAAMELAISOPETUS KOKO MAASSA

Hallitusohjelmakirjaukset:

- Hallitus sitoutuu toteuttamaan saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän esittämät toimenpiteet.
- Hallitus edistää saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumista turvaamalla saamelaislapsille ja -nuorille mahdollisuuden saamen kielen opiskeluun koko maassa varaamalla saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävälle opetukselle pysyvä rahoitus OKM:n talousarvioon.
- Hallitus edistää saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumista ulottamalla rahoituslain 45 § 1 momentti koskemaan koko maata tai kotiseutualueen kuntien lisäksi suurimpia saamelaiskeskuksia, jotka järjestävät saamen kielten ja saamenkielistä opetusta lähiopetuksena.
- Hallitus luo saamelaisväestölle kohdennetun koulutustuen, jolla turvataan saamen kielen ja saamenkielisten palvelujen kannalta kriittisten osaajien kouluttautuminen työelämässä.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Perusopetuslaki turvaa saamenkielisen lapsen ja oppilaan oikeuden saada perusopetusta omalla äidinkielellään saamelaisten kotiseutualueella (Enontekiö, Inari, Utsjoki ja Sodankylän Vuotson alue). Kotiseutualueen ulkopuolella ei ole subjektiivista oikeutta saamenkieliseen opetukseen, vaan opetus riippuu kunnan halukkuudesta ja resursseista. Nykyisellään saamenkielistä opetusta annetaan suomi-saame-kaksikielisissä luokissa Helsingissä ja Oulussa. Rovaniemellä on suunnitelmia saamenkielisen luokan perustamiselle. Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke on Utsjoen kunnan ja Saamelaiskäräjien yhteistyöhanke. Hanke tarjoaa perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävää saamen kielten opetusta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle.

Saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisen ja saamen kielten opetuksesta aiheutuvat kustannukset katetaan valtionavustuksella opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain mukaan. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielisen ja saamen kielten opetuksen järjestäminen on mahdollista samassa laajuudessa kuin saamelaisalueellakin, mutta ilman vastaavaa rahoitusmallia. Saamelaislapsista yli 70 % asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Vuoden 2023 saamelaiskäräjien vaalin yhteydessä tehdyn tilastoinnin mukaan 0-10-vuotiaista saamelaislapsista 25,74 % asui saamelaisten kotiseutualueella, 72,26 % muualla Suomessa, 11-17 vuotiaista kotiseutualueella asui 24,25 % ja muualla Suomessa 73,75 %. 18-24-vuotiaista 20, 22 % asui saamelaisten kotiseutualueella, muualla Suomessa 74,40 % (kaksi % kummastakin nuoremmasta ikäryhmästä asui ulkomailla, 18-24-vuotiaista 4,38 %)). Heidän saamisensa saamen kielen opetuksen piiriin joko lähi- tai etäopetuksella on tärkeää kaikkien Suomessa puhuttavien saamen kielten tulevaisuuden kannalta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut vuonna 2021 saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän raportin (OKM 2021:25), jonka toimenpide-esitykset vastaavat saamelaisopetuksen haasteisiin pyrkimyksenä kehittää ja parantaa kokonaisvaltaisesti saamelaisopetuksen tilannetta koko maassa. Kehittämistyöryhmän raportissa esitetään useita kehittämistoimenpiteitä. Saamelaisten oikeutta oman kielen ja kulttuurin kehittämiseen tarkastellaan saamenkielisen varhaiskasvatuksen, saamelaisten

kulttuuri- ja kielipesätoiminnan, saamelaisopetuksen ja -koulutuksen näkökulmasta kokonaisuutena ja varmistetaan tarvittavien toimenpiteiden toteuttaminen riittävällä rahoituksella. Kehittämistyöryhmän loppuraportin toimenpide-esitykset tulee olla pohja, jolle saamelaisopetuksen ja -koulutuksen kokonaisuus rakennetaan.

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on heikentänyt saamen kielten opiskelumahdollisuuksia työelämässä ja siten saamenkielentaitoisen henkilöstön saatavuutta. Saamenkielentaitoisen henkilöstön vaje on erityisen vakava, ja vaikutukset kohdistuvat suoraan mm. varhaiskasvatukseen, opetukseen ja sosiaali- ja terveyspalveluihin; ilman taloudellista kannustinta ja toimivaa tukimallia saamenkielisten osaajien kouluttautuminen vaikeutuu entisestään.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Saamen kielten ja saamenkielinen opetus ovat keskeisiä kielellisiä oikeuksia saamelaislapsille. Saamen kielten opetus voi olla pohjois-, inarin- tai koltansaamen kielen opetusta joko äidinkielenä tai vieraana kielenä.

Perustuslain 17 § mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen mukaan alkuperäiskansoihin kuuluvilla yksilöillä, erityisesti lapsilla, on oikeus saada kyseisen valtion koulutusta sen kaikilla tasoilla ja kaikissa muodoissa ilman syrjintää. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin esitysten mukaan kaikilla Suomen saamelaislapsilla ja -nuorilla asuinpaikasta riippumatta tulee olla oikeus oman kielen ja kulttuurin oppimiseen ja kehittämiseen. Etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke on avannut tietä saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden paranemiseen.

Ilman hallitusohjelmatason kirjausta saamelaisväestölle kohdennettu koulutustuki ei etene rakenteelliseksi ratkaisuksi, vaan saamenkielisten osaajien saatavuus jää yleisten koulutusratkaisujen varaan.

Tavoiteltu vaikutus

Saamenkielisen opetuksen rahoitusmallin laajentaminen koskemaan koko maata sekä etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen saattaminen vakinaiseksi toiminnaksi toteuttaa saamelaisille alkuperäiskansana perustuslaissa turvattua oikeutta omaan kieleensä ja kulttuuriinsa.

Saamelaisopetuksen saavutettavuus paranee, saamen kielten ja saamenkielinen opetus ovat pysyvällä perustalla ja saamelaisoppilaiden ja -opiskelijoiden kielelliset oikeudet toteutuvat opetuksessa mahdollisimman yhdenvertaisesti koko maassa.

Kohdennetulla koulutustuella varmistetaan, että saamen kielen ja saamenkielisten palvelujen kannalta kriittisiä osaajia voidaan kouluttaa työelämässä ja näin vahvistaa saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen tosiasiallista toteutumista.

Hallitusohjelmakirjaus edistäisi saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssit

Lainsäädännön valmistelu, rahoitusmallin ja järjestämistavan valistelu (OKM)

Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen vakinaistaminen
Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen toimintaan 688 000 € / vuosi (luku t).

Kohdennettu koulutustukimalli edellyttää rahoitus- ja ohjausratkaisua.
Resurssitarve on pysyvä ja kohdennettu rahoitus koulutustuen toteuttamiseksi.

14. KIELELLISTEN OIKEUKSIEN TURVAAMINEN

14.1. Saamen kielilain uudistaminen

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus uudistaa saamen kielilakia kehittämään nykytilaa ja vastaamaan saamen kielellisten oikeuksien kehittämistarpeita.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään viranomaisissa säädetään saamen kielilailla (1086/2003). Kielilakia viimeksi uudistaessa v.2003 tavoitteena oli kehittää saamelaisten kielellisiä oikeuksia aiempaan lainsäädäntöön verrattuna. Selvitysten ja tutkimusten perusteella lain uudistuksesta huolimatta saamelaisten kielelliset oikeudet eivät toteudu riittävästi, eikä lain toimeenpano ole tehostunut. Saamen kielilain päivittämiselle on esitetty tarvetta, sillä sen ei katsota nykyisellään takaavan riittäviä oikeuksia saamen kielten käyttöön. Lisäksi lakia on pidetty vanhentuneena, sen soveltamisalaa vaikeatulkintaisena ja hallintouudistusten yhteydessä siitä on jäänyt pois joitakin keskeisiä viranomaisia. Viimeaikaisissa keskusteluissa on tullut myös ilmi huolenaihe siitä, että turvaako saamen kielilaki riittävästi saamen kielten elvytyspyrkimykset.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Lakimuutoksena saamen kielilain kokonaisvaltainen uudistamisesta tulisi linjata hallitusohjelmassa koska kyse on lakimuutoksesta. Uudistustyö vaatii oman lakiuudistushankkeensa, jos tavoitteena on laajemmin tarkastella kielilain uudistamistarpeita.

Tavoiteltu vaikutus

Saamen kielilain uudistaminen tavoitteena on kehittää saamelaisten kielellisiä oikeuksia ja tehostaa sen toimeenpanoa. Uudistuksen yhteydessä on myös selvitettävä, miten saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista voitaisiin kehittää. Saamen kielilain uudistaminen tarjoaisi keskeisen välineen vahvistaa saamen kielen tosiasiallista asemaa Suomessa laajemmin kuin pelkästään perinteisissä viranomaispalveluissa. Nykyinen sääntely painottuu hallinnollisiin viranomaiskontakteihin. Lain uudistaminen mahdollistaisi saamen kielen järjestelmällisemmän huomioon ottamisen sekä kielellisten oikeuksien kehittämismahdollisuudet koko julkisessa palvelujärjestelmässä, kuten mm. sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Saamen kielilain uudistaminen voisi vahvistaisi saamen kielten asemaa elävänä asiointi-, palvelu- ja opetuskielenä, sekä tukisi Suomen kansallisia ja kansainvälisiä velvoitteita saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteuttamisessa.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Saamen kielilain uudistaminen kuuluu oikeusministeriön vastuulle ja hallinnonalaan.

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen 3 artiklan mukaan alkuperäsikansalla on itsemääräämisoikeuden perusteella kehittää vapaasti taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä olojaan. Lisäksi 13 artiklan mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus elvyttää kieliään ja kirjoitusjärjestelmiään, sekä valtion toteuttaa tehokkaat toimet, että tätä oikeutta suojellaan.

Resurssitarve

Kielilain uudistaminen vaati oikeusministeriössä virkamiestyötä. Lakiuudistuksen yhteydessä tulee myös arvioida uudistuksen taloudellisia vaikutuksia. Lain valmistelu ja hyväksyminen pitäisi tapahtua seuraavan hallituskauden aikana.

14.2. Saamen kielilain 31 §:n avustus

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus korottaa saamen kielilain 31 §:n nojalla maksettavaa avustusta vastaamaan viranomaisten saamen kielilain soveltamisesta aiheutuvien kustannuksia, jotta jatkossakin saamelaisväestölle voidaan tarjota saamen kielilain mukaisia palveluita ja saamen kielet pysyvät elinvoimaisina kielinä.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamen kielilain (1086/2003) 31 §:n nojalla maksetaan avustusta, joka on tarkoitettu kattamaan saamen kielilain soveltamisesta aiheutuvia erityisiä lisäkustannuksia. Sitä voivat hakea muun muassa Lapin hyvinvointialue, saamelaisten kotiseutualueen kunnat, seurakunnat ja paliskunnat sekä lain 18 §:ssä tarkoitettut tahot. Avustus on tarkoitettu lain soveltamisesta syntyviin erityisiin lisäkustannuksiin ja käytännössä avustusta on käytetty pääsoin viranomaisten henkilöstön saamen kielen opiskeluun, mikä on edistänyt saamelaisten kielellisten oikeuksien tehokkaampaa toteutumista. Vuonna 2025 käytettävissä oleva määräraha oli 120 000 euroa.

Saamelaiskäräjät, saamelaisten kotiseutualueen kunnat (Inari, Utsjoki, Enontekiö ja Sodankylä), Lapin hyvinvointialue, saamelaismuseum Siida ja Saamelaisalueen koulutuskeskus ovat yhteisessä kirjeessä v.2025 vedonneet eduskuntaan, että se palauttaisi saamen kielilain

mukaisen avustuksen aikaisemmalle 250 000 euron tasolle. Avustuksen leikkaus on vaikuttanut merkittävästi saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen ja saamen kielten elinvoimaisuuteen Suomessa. Hallituksen päätös aikuiskoulutustuen poistamisesta heikensi samalla työelämässä olevien mahdollisuuksia opiskella saamen kieltä, ja siksi saamen kielilain mukaisen avustuksen merkitys on entisestään kasvanut. Saamen kielilain mukainen avustus on ollut korkeimmillaan vuonna 2023, jolloin sitä myönnettiin yhteensä 290 000 euroa, kun Lapin hyvinvointialue lisättiin saamen kielilain soveltamisalaan.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Hallitusohjelmaan tarvitaan kirjaus linjaamaan erityisesti toimia, joilla luodaan aikuisväestölle mahdollisuus opiskella saamen kieltä palkallisella virkavapaalla. Saamen kielilain mukainen riittävä avustus olisi toimiva mekanismi siihen, joka myös osaltaan toimisi korvaavana rahoitus mekanismina kun aikuiskoulutustuki on lakkautettu. Valtion tulee osoittaa aktiivisia toimia kielellisten oikeuksien tilan kehittämiseksi, varsinkin kun eri selvitykset osoittavat, että saamen kielilain toimeenpanon suurin este on saamenkielisen ammattihenkilöstön puute.

Tavoiteltu vaikutus

Saamenkielisen henkilöstön määrä kasvaa ja saamen kielilain toimeenpano tehostuu.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaiden totuus- ja sovintokomission toimenpide- ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Oikeusministeriö myöntää saamen kielilain mukaisen avustuksen osana saamelaisen kulttuuri- itsehallintoon tarkoitettua määrärahaa. Valtion tulee varata riittävät varat saamen kielilain mukaisiin avustuksiin. Tavoite vastaa alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen artikloihin 2 (vapaus syrjinnästä), 13 (oikeus elvyttää, käyttää, kehittää ja siirtää tuleville sukupolville kielensä), 20–22 (mm. oikeus taloudellisten ja sosiaalisten olojensa parantamiseen, sekä vanhusten, naisten, nuorten, lasten ja vammaisten henkilöiden oikeudet ja erityistarpeet).

Resurssitarve

Saamen kielilain mukaisiin avustuksiin tulee varata vähintään 290 000 euroa vuodessa. Toimenpide ei vaadi lisähenkilöstöä. Toimi olisi toteutettava niin pian kun mahdollista, koska ei vaadi valmistelutyötä.

14.3. Digitalisaatio

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus huomioi saamelaisten kielelliset oikeudet digitalisaatiossa.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Nykyisellään suurta osaa viranomaisten digitaalisista palveluista ei ole mahdollista käyttää saamen kielillä, mikä asettaa saamelaisten eriarvoiseen asemaan suhteessa muuhun maan väestöön, vaikka saamelaisten kielelliset oikeudet ovat turvattu lainsäädännöllä.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Kirjaus on välttämätön, koska digitalisaatio edistetään valtionhallinnossa jatkuvasti. Ilman hallitusohjelmatasoa ohjausta saamelaisten kielelliset oikeudet jäävät helposti näkymättömiksi isoissa digitalisaation hankkeissa, erityisesti jos eri lakien valmistelutasolla ei kirjoiteta vaatimusta saamelaisten kielellisten oikeuksien huomioisesta. Kyse on rakenteellisesta kysymyksestä: kielivalinnat, käännös- ja tulkkausratkaisut, lomakkeet, tunnistautuminen, automaattiset viestit, chat- ja puhepalvelut sekä tekoälyä hyödyntävät asiointikanavien kehittämistyö ovat aivan alkuvaiheessa saamen kielten osalta, vaikka saamen kielilaki velvoittaa jo nykyisellään saamen kielen käytön myös digitaalisissa asiointipalveluissa. Saamen kielten huomioiminen digitalisaatiossa edellyttää pitkäjänteistä kehittämistyötä.

Tavoiteltu vaikutus

Hallitusohjelmakirjaus varmistaa, että perustuslain turvaamat kielelliset oikeudet ja Suomen kansainväliset velvoitteet alkuperäiskansana saamelaisten osalta toteutuisivat nykyistä paremmin digitaalisessa ympäristössä, eikä digitalisaatio tosiasiallisesti kavenna oikeutta käyttää saamen kieltä viranomaisasiointinnissa.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Kirjauksen toimeenpano kuuluu VM:lle sekä muille mahdollisille ministeriöille, joiden vastuulla on eri viranomaisten digitaaliset palvelut. Lainvalmistelussa tulee huomioida lain vaikutukset saamelaisten kielellisiin oikeuksiin ja yhdenvertaisuuteen. Toimeenpano vaatii laaja-alaista työtä eri yhteiskunnan aloilla. Kyse on toisaalta sekä lakiuudistuksesta, mutta myös hallinnollisesta muutoksesta niiden palveluiden osalta, jotka ovat jos olemassa, mutta niissä ei ole saamenkielisistä asiointimahdollisuutta. Kirjaus vastaa YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen 13 artiklaa.

Resurssitarve

Digitaalisten palveluiden kehittämisen rahoitustarpeet tulisi arvioida hankekohtaisesti erikseen. Toimenpiteen edistäminen tulee vaatimaan jonkin verran virastoissa ja ministeriöissä henkilöstön työtä. Työ tulee olla jatkuvaa, eli on moni hallituskautinen.

15. SAAMEN KIELTEN KEHITTÄMINEN

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus varaa valtion talousarviossa vuosittaisen määrärahan saamen kielten suunnitelmalliseen kehittämiseen ja käyttömahdollisuuksien vahvistamiseen.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Perustuslain 17§ mukaan saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Nykyinen lainsäädäntö turvaa saamen kielten asemaa tietyissä viranomais- ja palvelutilanteissa, mutta ei riittävästi arjen, yhteisöllisen toiminnan ja digitaalisten ympäristöjen kielenkäyttöä. Saamelaiskäräjiltä puuttuu pysyvä rahoitus pitkäjänteiseen kielten kehittämiseen.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Ilman pysyvää määrärahaa vapaa-ajantoiminta, media, kieliteknologia ja uudet kielenkäyttöympäristöt jäävät hankerahoituksen varaan. Saamen kielten käyttömahdollisuuksien merkittävä osa sijoittuu lainsäädännön turvaamien käyttötilanteiden ulkopuolelle, erityisesti arjen ja yhteisöjen toimintaan, mikä edellyttää erillisiä kehittämistoimia käyttömahdollisuuksien laajentamiseksi.

Saamelaiskäräjät on esittänyt saamen kielten edistämistehtävää varten uutta määrärahaa, ja asiaa on käsitelty saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisessa neuvottelussa opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa, mutta ilman hallitusohjelmatason sitoumusta rahoitus ei ole edennyt

Vaikutus

Määräraha mahdollistaa eri saamen kielten tarpeisiin vastaavat toimet, kuten saamenkielisen viestintä- ja mediatoiminnan vahvistamisen, kerho- ja harrastustoiminnan, tapahtumat, kieliteknologian kehittämisen sekä muut kielen käyttöä laajentavat hankkeet. Näillä toimenpiteillä lisätään saamen kielten käyttöä yhteiskunnan eri osa-alueilla ja vahvistetaan niiden asemaa arjen kielenä.

Määräraha vastaa kansallisesti ja kansainvälisesti tunnistettuun tarpeeseen sekä toteuttaa YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen mukaista toimeenpanoa. Suomen valtio on myös sitoutunut noudattamaan Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskevaa peruskirjaa (European Charter for Regional or Minority Languages, ECRML), joka velvoittaa valtioita edistämään aktiivisesti vähemmistökielten käyttöä eri elämänalueilla. Lisäksi useat

selvitykset ja raportit osoittavat, että kaikki Suomessa puhutut saamen kielet tarvitsevat konkreettisia ja suunnitelmallisia toimia kielen käytön vahvistamiseksi ja elinvoiman turvaamiseksi.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne, vastuutaho ja resurssitarve

Kyse on pysyvästä rahoitusratkaisusta ja hallinnollisesta toimeenpanosta. Vastuutaho on opetus- ja kulttuuriministeriö. Saamelaiskäräjillä on keskeinen rooli määrärahan kohdentamisessa. Resurssitarve on pysyvä 400 000 euron vuosittainen määräraha. Määräraha ei lisää Saamelaiskäräjien pysyvää henkilöstöä, mutta sillä rahoitettaviin toimenpiteisiin voi sisältyä määräaikaista henkilöstöä toteutusta varten. Määräraha otetaan käyttöön vaalikauden alusta ja vakiinnutetaan pysyväksi osaksi julkisen talouden rahoituskehystä vaalikauden aikana

16. VARHAISKASVATUKSEN SAATAVUUDEN TURVAAMINEN

Hallitusohjelmakirjaus

- Hallitus turvaa saamenkielisen varhaiskasvatuksen saatavuuden koko maassa varmistamalla toiminnan riittävän rahoituksen.
- Hallitus vakinaistaa kulttuuri- ja kielipesätoiminnan rahoituksen ja nostaa sen pysyvästi riittävälle tasolle.
- Hallitus edistää varhaiskasvatuksen opettajan tutkinnon (KK) opetussuunnitelman muokkaamista siten, että saamelaisen pedagogiikan opintoja voi sisällyttää tutkintoon vakinaisesti.
- Hallitus edistää saamelaiseen pedagogiikkaan pohjautuvan lastenhoitajan kelpoisuuden antavan toisen asteen tutkinnon perustamista.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaisen varhaiskasvatuksen keskeiset haasteet ovat riittämättömät resurssit sekä koulutetun henkilöstön saatavuus. Varhaiskasvatuksen opettajia ja lastenhoitajia ei edelleenkään ole riittävästi, vaikka tilanne on parantunut viime vuosina mm. Oulun yliopiston järjestämien SaLto- ja SaVope-hankkeiden myötä. Saamelaiseen varhaiskasvatukseen suunnattua lastenhoitajan tai perhepäivähoitajan koulutuspolkua ei ole saatavilla lainkaan. Erityisesti inarin- ja koltansaamenkielisen varhaiskasvatuksen henkilöstön saatavuus on iso haaste. Myöskään saamenkielisiä varhaiskasvatuksen erityisopettajia ei ole riittävästi eikä Suomessa tällä hetkellä työskentele nimenomaisesti saamenkielisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan vakanssilla yhtään henkilöä. Ongelma koskee sekä varhaiskasvatuksen alan koulutusta että jo alalle kelpoisen henkilöstön kielitaidon vahvistamista.

Varhaiskasvatuslain (540/2018) 8 § mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta saamen kielilain (1086/2003) 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettulla saamen kielellä. Oikeus koskee kaikkia saamenkielisiä lapsia asuinpaikasta riippumatta. Käytännössä tämän oikeuden toteutumisessa on kuitenkin suurta vaihtelua alueittain ja kieliryhmittäin.

Inarinsaamenkielistä äidinkielenään saamea puhuville lapsille tarkoitettua varhaiskasvatusta tarjotaan ainoastaan yhdessä ryhmässä Inarissa, ja koltansaamenkielistä äidinkielenään saamea puhuville lapsille suunnattua varhaiskasvatusta ei tarjota lainkaan. Saamelaisten kotiseutualueella Nuorgamissa ja Vuotsossa pohjoissaamenkielistä varhaiskasvatusta järjestetään vain kielipesämuotoisena.

Saamelaisen kulttuuri- ja kielipesätoiminnan jatkuvuuden kannalta olisi tärkeää, että kulttuuri- ja kielipesätoiminnan valtionavustus olisi sellaisella tasolla, että toimintaa pystyttäisiin laajentamaan ja mahdollisimman moni saamelainen lapsi pääsisi kielenelvytyksen ja saamelaisen varhaiskasvatuksen pariin asuinpaikasta riippumatta. Tällä hetkellä valtionavustus myönnetään vuosittain, mutta sen vakinaistaminen olisi kulttuuri- ja kielipesätoiminnan kehittämiselle erittäin tärkeää. Saamelaiskäräjät on ehdottanut useita vuosia kehusehdotuksessaan, että kielipesien valtionavustus korotettaisiin 2 miljoonaan euroon. Tämä summa sisältäisi myös 100 000 euron varauksen varhaiskasvatuksen materiaalin tuottamiseen. Materiaalin tarve on akuutti, ja tarve koskee sekä varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnattua materiaalia (mm. tutkimustieto, ammattikirjallisuus, suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen tueksi suunnattu materiaali) että lasten kanssa käytettävää materiaalia (mm. pelit, kirjat, kielenkehityksen tukemiseen tarkoitettu materiaali). Tällä hetkellä Saamelaiskäräjillä ei ole mahdollisuutta tuottaa kattavasti varhaiskasvatukseen suunnattua materiaalia.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Kirjaukset ovat välttämättömiä, jotta vaikutus kohdistuu varhaiskasvatuksen alan koulutuksen rakenteisiin. Erilaisten hankkeiden tukeminen ei ole riittävää, vaan tilanteeseen vaaditaan johdonmukaisia ja pysyviä ratkaisuja kaikilla koulutusasteilla. Saamelaisen varhaiskasvatuksen jatkuvuuden ja saamelaisen varhaiskasvatuksen pedagogiikan kehittämiseksi on välttämätöntä, että henkilöstön saatavuus ja toiminnalle riittävät resurssit turvataan pysyvästi ja siten, että opintoja voi suorittaa suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti.

Tavoiteltu vaikutus

Kirjaukset edistävät saamelaisen varhaiskasvatuksen henkilöstön saatavuuden turvaamista ja samalla saamelaisen varhaiskasvatuksen pedagogiikan kehittämistä. Vakituisesti tutkintorakenteisiin sisällytetyt opintokokonaisuudet takaavat sen, että opintoja voi toteuttaa suunnitelmallisesti. Saamelaisen varhaiskasvatuksen sekä kulttuuri- ja kielipesätoiminnan rahoituksen vakinaistaminen ja korottaminen riittävälle tasolle mahdollistaa toiminnan laajentamisen ja parantaa palvelujen saatavuutta.

Kulttuuri- ja kielipesätoiminta on yksi tehokkaimmista keinoista elvyttää saamen kieliä ja kulttuuria, ja tavoitteena tulee olla, että mahdollisimman moni lapsi pääsisi omankielisen ja kulttuurinmukaisen varhaiskasvatuksen piiriin. Myös koulutukseen liittyvät hallitusohjelmakirjaukset edistävät tätä tavoitetta. Saamelaista varhaiskasvatusta ei voi toteuttaa eikä kehittää ilman kelpoisuuden omaavaa henkilöstöä. Myöskään ajantasaista tutkimustietoa ei voida tuottaa ilman henkilöstöresurssien merkittävää lisäystä.

Hallitusohjelmakirjaus edistäisi saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutahot

Esitetyt hallitusohjelmakirjaukset ovat hallinnollisia toimeenpanoja, joissa päävastuussa on opetusministeriö ja opetushallitus.

Resurssitarve

Hallitusohjelmakirjauksiin vaaditaan

- saamelaisen varhaiskasvatuksen valtionavustuksen korotus nykyisestä 240 000 eurosta 700 000 euroon
- kulttuuri- ja kielipesätoiminnan valtionavustuksen korotus nykyisestä 1,3 miljoonasta eurosta 2 miljoonaan euroon (sisältäen 100 000 euron materiaalin tuottamiseen osoitetun budjetin)
- lisärahoitusta yliopistoille opetussuunnitelmien muutosten toteuttamista varten
- resurssien takaaminen toisen asteen tutkinnon suunnittelua varten.

17. NUORISOTYÖN SAATAVUUDEN TURVAAMINEN

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus vakiinnuttaa saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen nuorisotyön saamelaisten kotiseutualueen kunnissa.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston tavoitteena on kehittää saamenkielistä nuorisotyötä ja lisätä nuorille suunnattuja saamenkielisiä ja kulttuurin mukaisia vapaa-ajan toimia ympäri Suomen kaikilla Suomessa puhuttavilla saamen kielillä. Toiminta tukee saamelaisnuorten hyvinvointia, yhteisöllisyyttä ja saamen kielten elvyttämistä. Tällä hetkellä nuorisoneuvostolla on käynnissä De!2 - Saamenkielisen nuorisotyön kehittämisen hanke, jonka kautta järjestetään kaikki Suomessa tapahtuva saamenkielinen ja saamelaiskulttuuriin pohjautuva nuorisotyö. Hankkeen rahoitus on 55 000 euroa, ja se sisältää sekä hanketyöntekijän palkkakulut että kaikki matkakulut. Koko saamelaisalueella toimii yksi hanketyöntekijä, joka järjestää nuoriso- ja vapaa-ajantoimintaa saamelaisnuorille. Saamelaisalue kattaa koko Lapin alueen Nuorgamista Vuotsoon. Toiminta ei ole kestävä, eikä resursseja ole riittävästi.

Saamelaisalueen kunnissa ei ole riittävästi saamenkielisiä nuorisotyöntekijöitä. Hankemuotoinen toiminta ei ole kestävä, eikä se riitä kehittämään nuorisotyötä riittävästi. Suomessa ei ole koskaan järjestetty saamenkielistä ja kulttuurinmukaista nuorisotyötä vakiintuneena toimintana, ja hankkeet on osoittaneet selkeän tarpeen pitkäjänteiselle ja kestäväälle toiminnalle.

Vaikutukset

Saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen nuorisotyön vakiintumisella mahdollistetaan nuorisotyön suunnitelmallisuus, pitkäjänteisyys ja kehittäminen. Saamelaisnuoret saavat peruspalveluita omalla kielellään ja omaan kulttuuriinsa pohjautuen. Tämä edistää nuorten identiteettiä, hyvinvointia, yhteisöllisyyttä sekä kielellisiä oikeuksia että kielen elvytystä. Saamelaisnuorten oikeudet toteutuvat.

Hallitusohjelmakirjaus edistäisi saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Kyseessä on UNDRIP:in (artiklat 20, 21, 22) kansallinen toimeenpano vastuutahoina rahoittajana Opetus- ja kulttuuriministeriö ja toteuttajana sekä toimeenpanijana Saamelaiskäräjät yhteistyössä Saamelaisalueen kuntien kanssa.

Resurssitarve

Rahoituksen luonteen tulisi olla pysyväisluontoinen sisällytettynä Saamelaiskäräjien Nuorisoneuvoston valtionavustukseen, jotta toiminnasta saadaan pysyvä osa nuorisoneuvoston toimintaa. Lisämäärärahalla palkataan Saamelaiskäräjille nuorisoneuvoston yhteyteen nuorisokoordinaattori, joka vastaa saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen nuorisotyön toteutumisesta sekä toimeenpanosta saamelaisalueen kunnissa. Aikajänne koko vaalikausi.

18. YK:N ALKUPERÄISKANSOJEN OIKEUKSIEN JULISTUKSEN KANSALLINEN TOIMEENPANO

Hallitusohjelmakirjaus

Suomi sitoutuu YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen (UNDRIP) täysimääräiseen kansalliseen toimeenpanoon. Hallitus käynnistää vaalikauden alussa valtion ja Saamelaiskäräjien yhteisen, artiklakohtaisen toimeenpanoprosessin sekä laatii kansallisen toimeenpano-ohjelman (aikataulu, vastuut, resurssit ja seuranta), kattaen keskeiset sektorit kuten maankäyttö, kieli, koulutus ja sosiaali- ja terveystoimet.

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Suomi on hyväksynyt UNDRIP-julistuksen vuonna 2007, mutta kansallinen toimeenpano on hajanaista eikä perustu systemaattiseen, artiklakohtaiseen tarkasteluun. Kansallista toimeenpano-ohjelmaa ei ole laadittu, eikä julistuksen velvoitteita toteuteta koordinoitusti. Keskeiset oikeudet, kuten itsemääräämisoikeus, osallistumisoikeudet ja vapaa, tietoon perustuva ennakkosuostumus (FPIC), eivät toteudu täysimääräisesti.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Ilman hallitusohjelmatason kirjausta UNDRIPin toimeenpano ei etene rakenteellisesti. Kyse on poikkihallinnollisesta ja pitkäjänteisestä kokonaisuudesta, joka edellyttää poliittista sitoutumista, selkeää prosessia ja resursointia. UNDRIP toimii kaikkia sektoreita kokoavana oikeudellisena ja poliittisena viitekehyksenä.

Tavoiteltu vaikutus

Kirjaus mahdollistaa systemaattisen ja artiklakohtaisen toimeenpanon, vahvistaa saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumista sekä luo rakenteellisen yhteistyön valtion ja Saamelaiskäräjien välille.

Hallitusohjelmakirjaus edistää suoraan saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Toimeenpano toteutetaan kansallisena toimeenpano-ohjelmana, joka sisältää artiklakohtaisen tarkastelun ja tarvittavat lainsäädäntö- ja hallinnolliset toimet. Prosessi perustuu valtion ja Saamelaiskäräjien väliseen yhteistyöhön. Päävastuu on valtioneuvostolla (erityisesti oikeusministeriö ja ulkoministeriö) yhteistyössä muiden sektoriministeriöiden kanssa.

Resurssitarve

Toimeenpano edellyttää pysyvää rahoitusta sekä jonkin verran lisähenkilöstöä ministeriöissä ja Saamelaiskäräjillä. Toimeenpano käynnistetään vaalikauden alussa ja sitä toteutetaan koko vaalikauden ajan. Kirjaus tukee myös Suomen muita kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita, kuten KP-sopimusta.

19.YK:N ALKUPERÄISKANSOJEN OSALLISTUMISOIKEUS

Hallitusohjelmakirjaus

Hallitus aktiivisesti edistää YK-järjestelmässä alkuperäiskansojen osallistumisoikeuden vahvistamista siten, että alkuperäiskansojen omille edustuselimille vakiinnutetaan pysyvä ja institutionaalinen osallistumisasema (Enhanced Participation).

PERUSTELUMUISTIO:

Nykytila ja ongelma

Saamelaiskäräjälain 6 §:n mukaan Saamelaiskäräjien tehtävänä on edustaa saamelaisia kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä sekä hoitaa saamelaisten kieltä, kulttuuria ja asemaa koskevia asioita. Kansainvälinen toiminta ei siten ole vain täydentävää toimintaa, vaan keskeinen osa Saamelaiskäräjien lakisääteistä tehtävää. Tämä korostaa erityisesti sitä, että saamelaisten oikeuksien toteutuminen edellyttää vaikuttamista myös kansainvälisillä areenoilla, kuten Euroopan unionissa ja YK-järjestelmässä, joissa keskeisiä saamelaisiin vaikuttavia normeja ja politiikkalinjauksia muodostetaan.

Vuonna 2025 kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassa jatkui merkittävä kehitys alkuperäiskansojen osallistumisoikeuksien vahvistamiseksi YK-järjestelmässä. YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä etenevä ns. Enhanced Participation -prosessi on keskeinen väline tämän tavoitteen edistämisessä.

Kehityksellä on merkittävä oikeudellinen ulottuvuus, sillä se liittyy alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuteen osallistua kansainväliseen päätöksentekoon omien instituutioidensa kautta. Vaikka osallistumismahdollisuudet ovat laajentuneet, alkuperäiskansoille omaa erillistä osallistumiskategoriaa YK-järjestelmässä ei ole vielä virallisesti vahvistettu, mikä rajoittaa osallistumisen täysimääräistä toteutumista.

Saamelaiskäräjät on korostanut itsenäisen osallistumisoikeuden keskeistä merkitystä alkuperäiskansojen itsehallinnon ja kansainvälisen oikeuden toteutumisen kannalta.

Hallitusohjelmakirjauksen välttämättömyys

Tarvitaan jatkotoimia, jotta alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeus ja oikeus osallistua kansainväliseen päätöksentekoon täysimääräisesti ja pysyvin rakentein YK-järjestelmässä. Hallitusohjelmakirjaus on välttämätön, jotta Suomen tuki ja vaikuttaminen YK-prosessissa on johdonmukaista ja pitkäjänteistä ja jotta osallistumisoikeuden institutionaalinen vahvistaminen ei jää irralliseksi, tapauskohtaisiksi edistysaskeleiksi.

Tavoiteltu vaikutus

Tavoitteena on, että alkuperäiskansojen (mukaan lukien saamelaisten) poliittinen toimijuus vahvistuu YK-tasolla ja mahdollisuudet vaikuttaa kansainvälisiin normeihin ja prosesseihin paranevat.

Tavoitteena on myös, että Enhanced Participation -kehitys johtaa pysyviin rakenteisiin: alkuperäiskansojen osallistumisoikeus ei ole vain prosessiluonteista, vaan se toteutuu täysimääräisesti ja institutionaalisesti vakiintuneena YK-järjestelmässä.

Hallitusohjelmakirjaus edistäisi saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista.

Toimeenpanon luonne ja vastuutaho

Toimeenpano on kansainvälistä vaikuttamistyötä YK-järjestelmässä Enhanced Participation -prosessin jatkamiseksi ja osallistumisaseman vakiinnuttamiseksi.

Vastuutahona hallitusohjelmakirjauksen toteuttamisessa on Suomen valtio (ulkosuhteet ja YK-linjaukset) yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa, jotta vaikuttaminen perustuu omien edustuselinten kautta tapahtuvaan osallistumiseen

Resurssitarve

Resurssitarve liittyy pysyvien valmistelu- ja asiantuntijaresurssien turvaamiseen, jotta osallistumisoikeuksien edistäminen YK-prosesseissa voi jatkua johdonmukaisesti ja pitkäjänteisesti, eikä jää satunnaiseksi.